

”Plan S” och framtiden för publicering med open access

I SLUTET AV oktober möttes ESAs landsrepresentanter i Paris för att resonera kring sociologins styrkor och svagheter i respektive land, presentera de nationella organisationernas pågående arbete samt diskutera möjliga gemensamma forskningsinriktningar för förbundets medlemsländer. Sveriges sociologförbund representerades av under-tecknad. Flera viktiga frågor togs upp i samtalen, inte minst de svårigheter som är förknippade med att identifiera gemensamma forskningsinriktningar. Mest kraft lades emellertid på att diskutera två andra frågor.

För det första, hur samverkan med externa parter kan förstås ur ett sociologiskt perspektiv och hur vi kan samla våra gemensamma erfarenheter för att ge stöd åt sociologer runt om Europa som av sina lärosäten och forskningsfinansiärer i allt högre grad förväntas samverka och samproducera forskning med externa aktörer, såväl företag som organisationer. Framöver är planen att ESAs nationella förbund ska samla ihop sådana erfarenheter och bidra med ett inspel på hur samverkan och samproduktion förstås på en nationell nivå.

För det andra, hur ser framtida förutsättningar för publicering av forskningsresultat med open access ut? ESAs president, Sue Scott, redogjorde för ”Plan S”, en framtida europeisk policy för publicering i open access. Denna plan, som lanserades i början av september 2018, har sin grund i gruppen ”cOAlition S” – en samling av tretton nationella forskningsråd, bland andra Forte och Formas, med stöd från EU-kommissionen och Europeiska forskningsrådet.¹ Målet med denna plan är att resultat från samtliga forskningsprojekt som finansieras med offentliga medel, genom nationella eller europeiska forskningsråd, från och med den 1 januari 2020 ska publiceras i godkända plattformar eller tidskrifter med Open Access. Det i sig kanske inte framstår som särskilt problematiskt, inte minst med tanke på att flera forskningsfinansiärer redan ställer krav på att så sker. Vad som nu tar form är en mycket hårdare linje i kraven på tillgänglighet med risk att föra med sig utmaningar när det kommer till våra möjligheter att bedriva forskning, kontrollera och utvärdera forskningsresultat.

1 <http://scieur.org/coalition-s> (åtkomst 181113)

I en kommentar till Plan S argumenterar Marc Schiltz, president för Science Europe, för att inga forskningsresultat ska läggas bakom betalväggar av något slag och det ska inte vara möjligt att slå mynt av forskningspublikationer.² Istället ska vetenskapliga förlag kunna tillhandahålla redaktionell hjälp, bidra med stöd för att granska och sammanlänka forskningsresultat, men aldrig med krav på att texterna i fråga görs tillgängliga mot betalning eller på något sätt hålls i karantän under en viss tidsperiod. Det är värt att notera att dessa principer inte bara gäller artiklar i vetenskapliga tidskrifter utan även monografier och det är något som särskilt kan tänkas drabba forskning inom ämnen som sociologi och humanvetenskaper.

Vid en första anblick framstår Plan S som synnerligen attraktivt och något som kan bidra till att den problematiska och mycket kostsamma vetenskapliga tidskriftsverksamheten förändras i grunden (trots att flertalet tidskrifter enbart publiceras online eller via print-on-demand har denna digitalisering inte gjort att priserna för prenumeration eller publicering har minskat). Men det finns problem. I de principer som cOAlition S har satt upp är utgångspunkten att all publicering ska ske med licensen Creative Commons "CC BY".³ I korthet innebär denna licens att vem som helst får kopiera, dela och distribuera alla publikationer i sin helhet så länge källan visas. Det innebär vidare – och det är här som problemen på allvar märks – att samtliga texter kan anpassas, göras om och "remixas" även för kommersiella ändamål. Det är ännu inte helt klart vad detta kommer att innebära i praktiken men exempelvis har det framförts att läromedelsförlag fritt kan plocka texter från forskningsalster, anpassa dem till sina läromedel och tillhandahålla dem (dock med samma licens som ovan) tillsammans med tjänster av olika slag.

Plan S väcker många frågor, inte minst vad gäller val av licensmodell för open access, tidsplan och möjligheter att implementera dessa förändringar på ett nationellt såväl som ett europeiskt plan. Sannolikt kommer dessa förslag att generera stor debatt framöver då de innebär en strukturell omvandling av det vetenskapliga publiceringslandskapet.⁴ Sveriges sociologförbund sympatiserar med tanken om att forskning blir mer synlig och tillgänglig för andra delar av samhället men vi kommer vaksamt att följa utvecklingen i dessa komplexa frågor och hur de kan förändra våra möjligheter att bedriva framgångsrik och fri forskning i nationella såväl som europeiska och globala samarbeten.

Martin Berg

Styrelseledamot SSF

2 https://www.scienceeurope.org/wp-content/uploads/2018/09/cOAlitionS_Preamble.pdf (åtkomst 181113)

3 <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> (åtkomst 181113)

4 Redan i dagsläget har ett upprop gjorts mot Plan S, se vidare på <https://sites.google.com/view/plansopenletter/> (åtkomst 181113)